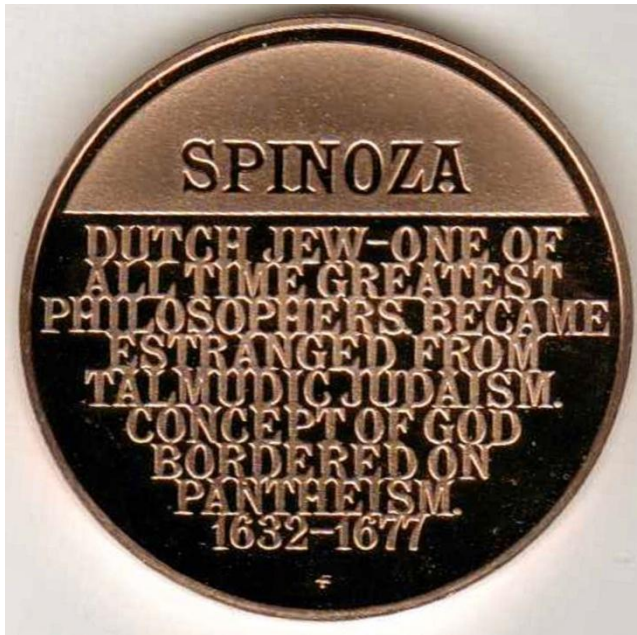

Spinoza Baruch de (1632, Amsterdam – 1677, Voorburg)

Het werk dat Spinoza schreef, beroerde zijn tijdgenoten. Bestaande moraal en religies werden hierin verworpen. Maar toch gedroeg Spinoza zich onberispelijk. Voor velen controversieel. Het Godsbegrip van deze filosoof was verre van dat van de bestaande religies. In het verlengde van Descartes werkt hij zijn hoofdwerk *Ethica* op meetkundige wijze zijn filosofie uit. Hierin is God Natuur en immanent. Een pantheïst dus: godslastering toch? Verder is er sprake van één Substantie, verder te delen in attributen en modificaties, waarbij de mens maar een onderdeel van is. En dat waren toentertijd verbijsterende bevindingen die de goegemeente niet kon vatten. Daarnaast schreef Spinoza nog een

aantal religieuze en politieke werken. We overlopen en bespreken de belangrijkste facetten van deze werken. Daarnaast vergelijken we de filosofische visies tussen (zijn voorloper) Descartes (1596-1650) en Spinoza. De betekenis van zijn werk betekende tevens een boeiende start van de moderne tijd. En dat gaan we ook na.

Oorsprong naam: spinoza ~ lat.: spinosus ~ port: espinoza = dorens
 wapenspreuk: caute = voorzichtigvoor mijn “ !

VOORAF:	Plaats	theologie	vs.	filosofie
	Middeleeuwen			
	Anselmus			
	Thomas		=	scholastiek
	Erasmus			
	Moderne tijden			
	Descartes			
	Spinoza		?	wetenschap = rede
	e.a.			

TIJDSGEEST wetenschappen

- Streven naar ontkoppeling theologie en filosofie
- Stijgend belang van wiskunde als objectieve maatstaf: moeilijk maar toch helder

- Opkomst neo-stoa en daarmee werden traditionele geloofspunten omtrent de onsterfelijkheid van de ziel, het bestaan van de kosmos / universum en de schepping (godsvraag) e.a. kwesties actueel/terug in vraag gesteld: Spinoza op de hoogte ervan;
- Epigonen: Blaise Pascal, Francis Bacon, Giordano Bruno, **Descartes**, Spinoza, Justus Lipsius, Leibniz, Hobbes
- Ontdekkingen in strijd met overlevering scholastiek; behoefte aan ‘filosofie’ en levert *novantiqui*: spanningsveld tussen aristotelisch-scholastiek en cartesiaanse filosofie

DESCARTES (1596-1650):

- interesse voor wiskunde / wetenschap
- probeert scheiding theologie – filosofie gespannen!
- *Principiae philosophiae* (1644): als eerste Aristoteles onttroond
- Zijn *Cogito, ergo sum* is voor velen te subjectief, ook voor Spinoza
- wiskunde is een oplossing want strikte bewijsvoering blijft delicaat vs scholastiek
- wel prikkelende onderzoeksdrijf vs God wel of niet
- uitgesproken rationalist *Cogito, ergo sum*, denkende substantie
- dualistisch

SPINOZA

vervolg op Descartes maar wel een generatie verder, dus ...

- [Baruch Spinoza - Wikipedia](#)
- via wetenschappelijke kennis komt men tot het werkelijk heil/geluk
- geen verwerping religieuze heilsweg maar eenmaal geproefd van wet. kennis ...
- m.a.w. leer God wetenschappelijk kennen = radicaal en objectief (Kantiaans?)
- niet voor iedereen weggelegd, integendeel; geen probleem, maar zorg wel dat die collectieve ‘illusions’ niet op een kwaadaardige maar op positieve affecten aangestuurd worden, m.a.w.: wetenschap én religie in vrede met elkaar: alleen in een democratie mogelijk. Een zekere pragmatiek: ontnem de massa niets af als er geen alternatief wordt aangeboden (Nietzsche’s God is dood ... en nu?)
- Opdracht: is Spinoza in die zin een Verlichtingsdenker of een postmoderne denker?
- Filosofie is een levensleer (levenskunst) ↔ godsdienst voedt eerder economisch handelen
- Tegendraads: verwerpt traditionele godsdiensten en dus ook persoonlijke antropomorfe god (dus immoreel en staatsgevaarlijk!) én toch geen atheïstisch/ketters leven, zgn. deugdzaame atheïst??? Deze toentertijd paradoxaal overkomende houding heeft samen met zijn verbanning uit de (Amsterdamse) Joodse gemeenschap en geen lid geworden van een andere kerkelijke gemeenschap altijd tot de verbeelding gesproken.
- Contacten na ban:
 - o Via handelscontacten met vrijzinnige christenen
 - o Franciscus Van den Enden: ex-jezuïet en flink vrijzinnig; logeert er
 - o Juan de Prado: ook in de ban geslagen

- Collegianten: onorthodoxe christelijke sekte m.a.w. vrijzinnigen
- Veel (inter)nationale correspondentie Enz. enz.
- Literatuur bestudeerd: v.a.1656: de hele klassieke literatuur (SPA, stoa, vroeg-christelijke en scholastieke) e.v. Descartes, Hobbes, Bacon, Bruno enz. kende hebreuws, latijn en schrijft v.a. 1661 → heftige discussies
- Job: lenzenlijper; toentertijd speerpunttechnologie; Spinoza werd gewaardeerd als vakman én als natuurwetenschappelijk publicist voer lenzen (t.b.v. brillen en microscopen)!
- Studies samenvatting: vanuit zijn gedreven nieuwsgierigheid kende hij de joodse hebreeuwse, de christelijke (protestants en katholiek - scholastieke) literatuur, de klassieke oudheid en de toenmalige bekende filosofen; daarnaast ook de westerse wetenschappen (lenzen!);

UITGANGSPUNT FILOSOFIE: god = natuur, dus immanent en niet transcendent, zelfstandig zijnde, brengt zichzelf voort

dus: **1 substantie** ∞, alomvattend, zelfstandigheid
 heeft oneindig veel eigenschappen of **attributen**, waarvan de beperkte mens er maar twee kan vatten:

uitgebreidheid	materie	lichaam	doen
denken	geest	ratio	bewust

hierin geen interactie (Descartes) maar correspondentie

modi of **modificaties** (verschijningsvormen):
 eindige veruitwendigde dingen: mens, steen, planten enz.
 (die veranderen, gaan in elkaar over)

Ineenschuiven van deze filosofische begrippen en de theologische God = revolutionair want Gods wetten = natuurwetten: de mens is niet geschapen naar Gods beeld maar omwille van de natuur; weg met de scheppings- en superioriteitsgedachte of bijzondere plaats. Gewoon absurd, alhoewel eenieder denkt dat de wereld alleen omhem/haar draait! Mens is een radicaal afhankelijk wezen en niet de enige hierin. Vanuit zijn eigen aard (attributen en modi) probeert hij zich te handhaven en dat is dus primair vanuit zijn cognitieve aard. Dat zal slagen indien hij zo veel mogelijk zijn kennis ontwikkelt. Dat geldt voor eender welk wezen, mutatis mutandi. Deterministisch en niet teleologisch of finalistisch. Spinoza is monistisch denker en geen dualist (natuur is dat toch ook niet).

Hoe komt het dat we zo antropocentrisch denken? Omdat we de rede niet juist gebruiken wegens verbeelding en emoties. Vanuit bijgeloof ~godsdiensten ↔ ware verhoudingen. Emoties overigens niet slecht maar geluk alleen maar via de rede cq. begrip cq. inzicht *Amor intellectualis Dei* of de verstandelijke liefde tot God=Natuur. Moeilijk te bereiken want verbeelding en hartstochten remmen af, overigens natuurlijk. Zie verder Ethica deel II.

Spinoza verwerpt godsdienst niet omdat ze richtlijnen bevatten voor moreel gedrag. Godsdienst, en dus bijbelse verhalen – ook als strookt deze niet met de rede -, leert de mens gehoorzaamheid en vroomheid (pietas), goed voor eenvoudige ongeletterde mensen (vgl. moderne devotie vóór 16e). Maar geen waarheid. Dit is terrein voor de filosofie want die zoekt naar natuur-god. Daarom onderzoekt Spinoza historiserend ontstaansgeschiedenis en functie van de Bijbelboeken (Erasmus – ad fundum). En die leert gerechtigheid en liefde (jegens jezelf en de naaste) via een persoonlijke God gebaseerd op hoop, angst en vergeving/straf (buiten de moraal dus), maar dat is geen waarheid = filosofie = fundering = juist inzicht. Deugdzaamheid komt op grond van inzicht in de plaats die de mens heeft in de natuur. In dit laatste verschillen theologie en filosofie. Hoe kan dit nu samengaan? Zeker niet in conflict, want er is geen conflict. Wel door volstreekte vrijheid van denken. Alleen mogelijk in een **democratie**. M.a.w. geen censuur of dwang.

PUBLICATIES

- 1661 en ervoor: *Korte Verhandeling van ...*, een soort proto-Ethica, e.a.
- 1663 *Principia ...* Des Cartes: reputatie gevestigd
- 1663-65-70-75: *Ethica*: de weg naar het heil of ware geluk (op meetkundige wijze en aldus filosofie opgesplitst in definities, axioma's, stellingen en bewijzen; hoogstandje! Waarom: als de hele natuur gedetermineerd is en causaal samenhangt dan moet dat toch strikt methodisch beschreven kunnen worden ...)
- 1665-1670 *Tractatus Theologico-Politicus*: doel
 - o Weerlegging dat hij atheïst zou zijn
 - o Gewone Mensen bevrijden van vooroordelen vanuit theologen
 - o promoten/pleidooi van vrijheid van denken ofte het verband tussen vroomheid, vrijheid en vrede
- *Tractatus Politicus*: hoogtepunt moderne politieke filosofie
- 1677 Postuum volledig werk in Latijn en Nederlands: resp. *B.D.S. Opera posthuma* en *De nagelate schriften van B.d.S.*, vertaling Glazemaker
- 1678 publicatie verboden

ETHICA

hoofdwerk

- **Centrale** vraag: wat is het waarachtig goede, het ware geluk of: hoe moet de mens zich gedragen om op grond van inzicht in de natuur de weg tot geluk te vinden?
- Antwoord: ware kennis en ook ware liefde
- Voorwaarde: zuivering van het verstand om vervolgens ultieme kennis te ontdekken
- Werkwijze: reflectie op het proces van begrijpen en dit via reflectie op zuiver geometrische begrippen (*ordine geometrica demonstrata*)
- Geluk is **niet**: rijkdom, genot, eer, wellust: dat geeft maar jaloersheid, afgunst en je bent het zo kwijt;

- Indeling werk, eerst uit 3 delen, later 5
 - o Deel I God
 - o Deel II mens geest (en relatie met lichaam)
 - o Deel III emoties affecten / hartstochten
 - o Deel IV ethiek afhankelijkheid/macht van affecten
 - o Deel V ethiek macht van het verstand en de vrijheid

UITWERKING ETHICA

Deel I God 36

- Afstand van transcendentie, teleologie;
- Wel determinisme en noodzakelijkheid (causa) en zo tot naturalisme en wel onderscheid tussen *naturerende* natuur en *genatuurde* natuur
- Gelijkstelling God en Natuur
-

Deel II mens vertoog over de geest (wijsgerige antropologie) 49

- Geest is een deel van het ∞ verstand van God, zijnde een modus van het attribuut denken (lichaam is de uitgebreidheid waarin de geest \leftrightarrow Descartes)
- Fysisch intermezzo
- Ideeën van ideeën, ad infinitum
- *um et regressum* \rightarrow scepticisme
- Waarheid = adequate kennis
- Kentheorie:
 - o drie soorten / niveaus van kennis: (stelling 40, commentaar 2)
 1. Imaginatio ervaringen, feiten, dwaling hoop en vrees
 2. Ratio rede, consequent vreugde v h goede
 3. intuïtieve helder inzicht, aanschouwing Amor intellectualis Dei

1 (hap snap) komt door verbeelding en empirie dus inadequaat en droefheid, 2 (stap voor stap) en 3 (direct inzicht van oorzakelijkheid) leveren adequate kennis, maar alle drie zijn ze wezenlijk; 3 leidt door reflectie uiteindelijk naar de ene ware idee, het hoogst volmaakt zijnde (God, Natuur) en criterium voor waarheid; dit is de weg naar het heil voor de mens en dus 1 empoweren om door voortschrijdend inzicht het heil te bereiken = geluk, welstand, vrijheid (voordien gedetermineerd!) vgl. grot van Plato!

- Hoe:
1. ken je hartstochten
 2. Zie alles als noodzakelijk
 3. Overwin met tegengestelde hartstochten
 4. Streef naar je eigenbelang ... ten nutte van de andere
 5. Laat inadequate ideeën los ... de tijd heelt ...

- a. Ontwikkelt zijn psychologie
- b. Primaire (tegengestelde) aandoeningen (hoofdcategorieën) :

begeerte (conatus ~ streven)

blijdschap

Grotere volmaaktheid
goed voor conatus

Droefheid

kleinere volmaaktheid
werkt conatus tegen

Vandaar afgeleid:

Liefde

hoop

verwondering

trots

moed

enz.

haat

vrees

teleurstelling

schaamte

lafheid

4. Gedomineerd door hoop en vrees t.g.v. onstandvastigheden leven
5. Mens zoekt te veel heil in objecten buiten hem = onstabiel, onbetrouwbaar
6. Mens stikt van illusies over zichzelf, over anderen
7. Actieve emoties: serene ratio

- a. Ware goede = ware deugd = ware vrijheid (innerlijk kracht, verschillend van vrije wil). Erg stoïcijns, daarom ook veel levensleer cq. -kunst
- b. Door de vele diepe en liefdevolle voorschriften die hij vooral in dit deel tentoonspreidt, komt hij over als een blijde boodschapper van een mondige mensheid (dixit...)

Heil, geluk dat boven de ratio uitstijgt en intuïtief begrijpt dat er sprake is van een ultieme bron: een heel bijzondere emotionele meditatief weten dat leidt tot de Amor intellectualis Dei (intellectuele liefde voor God): een uittreden uit de tijd ofte ?: intellectuele mystiek

En daarmee is geluk niet de beloning van deugd, maar de deugd zelf.
Stapje verder stoïcijns!

Algemene opmerkingen:

Is het wel verstandig om ethiek in wiskundige stijl te schrijven gezien handelen, houdingen en leefwijzen toch moeilijk in abstracte termen/structuur geplaatst kunnen worden?

De mens evolueert van heteronomie tot autonomie, maar nooit tot volledig individualisme want hij weet zich ondergeschikt aan de redelijke (natuur)wetten van de gemeenschap (kosmos); houdt in dat er steeds iets wortelt in een grootheid die de menselijke rede te boven gaat ...

Gedacht wordt dat Spinoza niet zuiver wiskundig geredeneerd / opgebouwd heeft maar dat hij een soort 2^e Ethica had m.n. de rabbijnse en scholastieke methode

[Ethica \(Spinoza\) - Wikipedia](#)

RECEPTIE

- Blijf in de belangstelling: weinig filosofen, theologen, cultuurhistorici, politici enz. heeft hem niet gelezen; aan uniefs wel eens leerstoelen
- Hegel, Schopenhauer, Nietzsche en Bertrand Russell bewonderden Spinoza
- Nogal wat Spinozisten; aldus intensieve studies waarbij nog steeds polemieken (hermeneutiek!); Spinoza-lens
- Vertalingen blijven verschijnen
- Spinozahuis te Rijnsburg en Den Haag: erg actief
- Inspireerde ook allerlei kunsten
 - o Toneelstukken
 - o Opera
 - o Herman Gorter (1864-1927): *Kenteringssonnetten* en vertaling Ethica

[Theo Loevendie over zijn Spinoza opera - Y...](#)

[Theo Loevendie - The Rise of Spinoza - You...](#)

[Spinoza Opera van Ton de Kruyf \(1971\) - Yo...](#)

[Fragment Spinoza Opera van Ton de Kruyf op](#)

- Ook veel negatieve kritiek:
 - o Spuw op dit graf
 - o Meest monsterachtige hypothese
 - o Veel heftige aanvallen op sommige teksten
 - o Veel afschuw en vijandigheid (verhuizingen?)

TEKSTBESPREKING / -BESTUDERING:

POLITIEKE FILOSOFIE:

- Toenmalige overheid van de Verenigde Provinciën was en wilde geen staatskerk. Aldus moest nu elke burger: *op zijn eigen wijze zalig worden*. Hieruit volgt vraagstelling: Kan een staat wel bestaan zonder een door alle burgers gedeeld geloof, dat voor de publieke moraal de grondslag vormt?
- Spinoza stelt dat wie het inzicht heeft van de ene Substantie = God dat kan delen met andere mensen die ook die inzichten hebben. Maar veel mensen (blijven) steken in de verbeelding = laagste niveau van kennis hetgeen leidt naar een kwetsbare samenleving (van diefstal, moord, oorlog enz.). Om dit te ordenen, te beheersen heb je een **Staat** nodig!
- Spinoza geeft een sterke voorkeur aan een **democratie**. Het natuurlijk recht van eenieder wordt overgedragen aan een regering die dan wel verantwoording verschuldigd is aan elk individu. Later wordt dit contracttheorie (Hobbes, Leibniz).

<http://www.arendlandman.nl/2013/10/citaten-spreuken-baruch-spinoza-wereldberoemde-amsterdamse-filosoof-zeventiende-eeuw-quotes-oneliners-a-z-benedictus-spinoza/spinoza-over-het-hoogste-goed/>

[Spinoza / druk 1](#)

ETHIEK:

Deel I God

DEFINITIES

3. Onder substantie begrijp ik iets dat op zich bestaat en door zichzelf begrepen moet worden. Dus, dat het begrip, waardoor het gevormd moet worden, niet het begrip van iets anders nodig heeft.

4. Onder een attribuut begrijp ik iets dat het intellect ziet van een substantie en dat de essentie van een substantie is.

5. Onder modus, of 'een manier van bestaan' begrijp ik de invloeden van een substantie, of iets wat in iets anders is, waardoor je het ook begrijpt.

6. God is voor mij het absoluut oneindige zijn, dus een substantie die bestaat uit oneindige attributen, die allemaal een eeuwige en een absoluut oneindige essentie uitdrukken.

AXIOMA'S

6. Een waar idee moet gelijk zijn aan wat door het idee wordt voorgesteld.

STELLING

8. Elke substantie moet wel oneindig zijn.

BEWIJS

Er bestaat maar één substantie met één attribuut en het hoort bij de aard daarvan om te bestaan.

Het moet dus bij de aard van een substantie horen om eindig of oneindig te bestaan.

Maar niet eindig. Want dan zou die beperkt worden door iets van dezelfde aard dat ook moet bestaan en dan zouden er dus twee substanties met hetzelfde attribuut zijn, wat absurd is.

Een substantie bestaat dus oneindig.

STELLING

11. God, of de substantie, die bestaat uit een oneindig aantal attributen, die ieder een eeuwige en oneindige essentie uitdrukken, moet wel bestaan.

STELLING

14. Buiten God is er niets en kan er geen substantie begrepen worden.

BEWIJS

Omdat God het volledig oneindige zijn is, waarvan geen enkel attribuut dat de essentie van een substantie uitdrukt kan worden ontkend moet hij dus wel bestaan.

Als er een andere substantie buiten God zou bestaan, dan zou die uit een attribuut van God uitgelegd moeten worden. Er zouden dan twee substanties met hetzelfde attribuut bestaan, wat absurd is.

STELLING

29. In de dingen van de natuur is niets toevallig, maar alles wordt door de noodzakelijkheid van de aard van God gedwongen om op een bepaalde manier te bestaan en te werken.

BEWIJS

Alles wat is, is in God. God kan niet toevallig genoemd worden. Want hij bestaat noodzakelijk, en zeker niet toevallig.

Hieruit volgen dus ook noodzakelijk en niet alleen toevallig, de manieren van bestaan van de goddelijke aard.

32. Je kunt de wil geen vrije oorzaak noemen, maar alleen een noodzakelijke oorzaak.

BEWIJS

Willen is een bepaalde manier van denken, net als begrijpen. En daarom kan een bepaalde wil dus alleen bestaan en gedwongen worden om te werken door een andere oorzaak, en deze op haar beurt weer door een andere, en zo verder tot in het oneindige.

Want stel dat de wil oneindig is, dan zou die toch ook door God gedwongen moeten worden om te bestaan en werken. Niet omdat God de absoluut oneindige substantie is, maar omdat hij een attribuut heeft dat de oneindige en eeuwige essentie van het denken uitdrukt.

Op welke manier je dus de wil ook opvat, als eindig of oneindig, steeds is er een oorzaak nodig waardoor die gedwongen kan worden om te bestaan en te werken. Daarom kun je hem geen vrije oorzaak noemen, maar alleen een noodzakelijke of gedwongen oorzaak.

BIJKOMENDE STELLING

Hieruit volgt 1. dat God niet werkt uit vrije wil.

Er volgt 2. uit dat wil en het intellect in dezelfde verhouding staan tot de aard van God als beweging en rust en helemaal als alle andere natuurlijke dingen, die door God op een bepaalde manier tot bestaan en werken gedwongen moeten worden.

STELLING

36. Er bestaat niets in de natuur waar geen effect uit volgt.

BEWIJS

Alles wat bestaat drukt de aard van God of zijn essentie uit op een bepaalde en vaste manier. Dus alles wat bestaat drukt de macht van God uit, die de oorzaak van alle dingen is, op een vaste en bepaalde manier, en dus moet alles één of ander gevolg hebben.

Deel II mens over de natuur en de aard en de oorsprong van de GEEST

DEFINITIES

1. Onder lichaam versta ik een manier van bestaan, die de essentie van God, als hij als een uitgebreid ding gezien wordt, op een vaststaande en bepaalde manier uitdrukt.

3. Onder idee versta ik een begrip van het verstand, dat het verstand vormt omdat het een denkend ding is.

AXIOMA'S

1. De essentie van de mens houdt niet dwingend het bestaan in. Dus: door de orde van de natuur kan een mens even goed wel bestaan als dat hij niet bestaat.

2. De mens denkt.

3. Manieren van denken, zoals liefde, begeerte, of welke andere naam je de beïnvloeding van het verstand ook geeft, bestaan alleen als in de individu een idee bestaat van het ding waarvan hij houdt, dat hij begeert enz.

Een idee kan bestaan zonder een andere manier van denken.

4. We voelen dat ons lichaam op veel manieren wordt beïnvloed.

5. De enige afzonderlijke dingen die wij voelen en zien zijn lichamen en manieren van denken.

STELLINGEN

1. Het denken is een attribuut van God, of God is een ding dat denkt.

14. Het verstand van de mens kan veel dingen waarnemen en het is daarvoor geschikter naarmate zijn lichaam op meer manieren beïnvloed kan worden.

BEWIJS

Het lichaam van de mens wordt immers op veel manieren beïnvloed door externe lichamen en is gedwongen om externe lichamen op veel manieren te beïnvloeden.

Het verstand van de mens moet alles zien wat in het lichaam van de mens gebeurt. Daarom kan het verstand van de mens heel veel waarnemen en het is daarvoor geschikter enz.

26. Het verstand van de mens ziet alleen een extern object als echt bestaand, via de ideeën van de invloeden op het eigen lichaam.

BEWIJS

Als het lichaam van de mens op geen enkele manier beïnvloed wordt door een extern object, dan zal het idee van het lichaam van de mens, dus het verstand van de mens, ook op geen enkele manier door het idee van het bestaan van dit extern object worden beïnvloed. Of het verstand van de mens zal dit externe object op geen enkele manier als bestaand zien. Maar als het lichaam van de mens wel op een manier wordt beïnvloed wordt door een extern object, dan zal het verstand dit externe object zien. Als het verstand van de mens zich een extern object voorstelt dan heeft hij daarvan geen juiste kennis. Als het verstand van de mens externe objecten ziet via de ideeën van de invloeden op zijn lichaam, dan zeggen we dat het zich die objecten voorstelt.

Het verstand kan zich alleen zo dingen als werkelijk bestaand voorstellen. Daarom heeft het verstand geen juiste kennis, als het zich externe objecten voorstelt.

32. Alle ideeën zijn waar als ze herleid worden tot aan God.

36. Onjuiste en verwarde ideeën volgen uit elkaar met dezelfde noodzaak als juiste, of heldere en duidelijke ideeën.

BEWIJS

Alle ideeën zijn in God, en als ze als goddelijk worden gezien zijn ze ook waar en juist. Er bestaan daarom ook alleen onjuist of verwarde ideeën als ze te maken hebben met het individuele verstand van iemand. Daarom volgen ook alle juiste en onjuist ideeën uit elkaar met dezelfde noodzaak.

44. Het ligt niet in de aard van de ratio om de dingen als toevallig te zien, maar wel als noodzakelijk.

BEWIJS

Het hoort bij de aard van de ratio om de dingen te zien zoals ze echt zijn, namelijk zoals zij op zichzelf zijn, dus niet als toevallig, maar als noodzakelijk.

BIJKOMENDE STELLING

Hieruit volgt dat het alleen afhankelijk is van de verbeelding dat we dingen als toevallig zien ten opzichte van het verleden en de toekomst.

Deel III emoties de oorsprong en de natuur van de hartstochten

INTRO

Ik weet wel dat de beroemde filosoof Descartes geprobeerd heeft de oorzaak van de emoties te verklaren en de weg te wijzen naar hoe het verstand een complete macht over die emoties zou kunnen krijgen. Maar hij dacht dat ons verstand de volledige macht over ons gedrag heeft. Het enige dat hij volgens mij dus heeft bewezen is dat hij een hele intelligente en vindingrijke man was.

DEFINITIES

2. Onder een hartstocht versta ik de aandoeningen van het lichaam, die het handelend vermogen van het lichaam vergroten, verkleinen, ondersteunen of remmen, en tegelijk de ideeën van deze aandoeningen.
3. De daden van het verstand komen alleen voort uit juiste ideeën. Emoties hangen alleen af van onjuiste ideeën.

Uit st 31: staaltje psychologie!

Dat betekent dat iedereen er zoveel mogelijk naar streeft dat alle anderen houden van waar hijzelf ook van houdt en haat wat hijzelf ook haat.

Vandaar de woorden van de dichter Ovidius:

Allemaal voelen we als we liefhebben dezelfde hoop en vrees;
Hij heeft een hart van staal, die houdt van wat een ander haat.
(Amor. II. 19)

Dit streven om te bereiken dat iedereen het eens is met, waar jij van houdt, of met wat jij haat, is als je het goed bekijkt, 'eerzucht', of 'ambitie'.

Iedereen streeft er dus van nature naar, dat anderen leven zoals hij wil.

Als iedereen dat zou doen, dan zou iedereen een probleem voor alle anderen zijn. En als iedereen complimenten van iedereen wil hebben en wil dat iedereen van hem houdt, dan zal iedereen elkaar haten.

Deel IV ethiek de menselijke slavernij ofte de krachten van de hartstochten

INLEIDING

De machteloosheid van de mens in het matigen en bedwingen van de emoties, noem ik slaafsheid. Want de mens die slaaf is van zijn emoties, leeft niet volgens zijn eigen wil, maar laat zich leiden door het toeval. Hij is zo in de macht van emoties dat hij vaak, ook al weet hij beter, gedwongen wordt om het slechte te doen.

DEFINITIES

Goed is voor mij dat waarvan we zeker weten dat het nuttig voor ons is.

Kwaad is dus dat waarvan we zeker weten dat het ons belemmert iets goeds te bereiken of te krijgen.

Axioma's

Er bestaat niets in de wereld dat niet door een ander ding, dat machtiger en sterker is kan worden overtroffen.

Wat er ook bestaat, altijd is er iets denkbaar dat machtiger is en waardoor het kan worden vernietigd.

Stellingen

1. In een valse voorstelling ligt niets positiefs dat wordt opgeheven door de waarheid.

BEWIJS

Onwaarheid, of valsheid is alleen het ontbreken van kennis. Het ontstaat door onjuiste ideeën. In deze voorstellingen is niets positiefs, waarom ze vals, of onwaar genoemd kunnen worden.

14. De ware kennis van goed en kwaad kan, als waarheid, geen enkele emotie bedwingen, maar kan dit alleen als die kennis als emotie gezien wordt.

15. De begeerte die ontstaat uit echte kennis van goed en kwaad kan beteugeld, of bedwongen worden door veel andere begeerten die ontstaan uit emoties die ons kwellen.

17. Commentaar:

Hiermee heb ik, volgens mij, de oorzaak aangewezen, waarom de mensen meer door meningen dan door echte rationaliteit worden gedreven, en waarom de echte kennis van goed en kwaad ons innerlijk opwindt en vaak voor alle soorten lusten moet wijken.

Vandaar dat de woorden van de dichter zijn ontstaan: Ik zie het betere, keur het goed, maar ik doe het slechtere. Dit zou de Prediker ook voor ogen hebben gehad toen hij zei: Wie wetenschap vermeerdert, vermeerdert smart.

Maar ik zeg dit niet om hieruit de conclusie te trekken dat onwetendheid beter is dan kennis, of dat er geen verschil is tussen een dwaas en een wijs mens, bij het temperen van hun emoties.

Ik zeg dit omdat het nodig is, dat we zowel de macht als de machteloosheid van onze aard leren kennen, zodat we zullen kunnen vaststellen, wat de ratio al of niet kan doen bij het matigen van de emoties.

20. Hoe meer iemand zijn eigenbelang nastreeft, dus zijn bestaan in stand weet te houden, hoe deugdzamer hij is en omgekeerd, hoe meer iemand zijn eigen belang, dus de instandhouding van zijn aard verwaarloost, hoe machtelozer hij is.

BEWIJS

Deugd is de macht van de mens die alleen bepaald wordt door de aard van de mens, dus die alleen bepaald wordt door het streven van de mens om zijn bestaan in stand te houden. Hoe meer dus iemand probeert zichzelf in stand te houden hoe deugdzamer hij is en daarom, hoe meer iemand de instandhouding van zijn bestaan verwaarloost hoe machtelozer hij is.

COMMENTAAR

Niemand zal dus nalaten zijn eigenbelang na te streven en zijn bestaan in stand houden, tenzij hij gedwongen wordt door uitwendige oorzaken die tegenstrijdig met zijn aard zijn.

Niemand, zal door de noodzakelijkheid van zijn aard voedsel afwijzen of zelfmoord plegen, tenzij hij door uitwendige oorzaken gedwongen wordt, wat op veel manieren kan gebeuren.

Iemand kan bijvoorbeeld zelfmoord plegen, doordat een ander hem dwingt zijn rechterhand, waarmee hij toevallig een zwaard vasthoudt, om te draaien en het op zijn eigen hart te richten.

Iemand kan ook, zoals Seneca, op bevel van een tiran gedwongen worden om zichzelf de slagaderen open te snijden, dus om door een kleiner kwaad een groter kwaad te vermijden.

37. Het goede dat iedereen die het beste zoekt voor zichzelf nastreeft zal hij ook voor andere mensen verlangen. En hoe meer, hoe groter zijn kennis van God is.

40. Wat bijdraagt aan het gemeenschappelijk samenleven van mensen, of er voor zorgt dat mensen eendrachtig samenleven, is nuttig. Daar tegenover is slecht wat tweedracht in de staat brengt.

51. Genegenheid is niet tegenstrijdig met de ratio, maar kan daarmee in overeenstemming zijn en daaruit ontstaan.

53. Nederigheid is geen deugd en ontstaat niet uit de ratio. Nederigheid is droefheid die ontstaat doordat de mens nadenkt over zijn eigen machteloosheid.

BEWIJS

Maar als de mens zichzelf met echte redelijkheid kent, wat veronderstelt dat hij zijn eigen essentie begrijpt, dan begrijpt hij dus zijn eigen macht.

55. De grootste arrogantie of zelfverachting is de grootste domheid (gebrek aan zelfkennis).

56. De grootste arrogantie of zelfverachting wijst op de grootste mentale zwakheid cq. volstrekt krachteloos gemoed.

61. Begeerte die uit de ratio voortkomt kan niet te groot zijn.

64. De kennis van het kwade is onjuiste / inadequate / onvolmaakte kennis.

68. Als mensen vrij geboren zouden worden, dan zouden ze geen ideeën van goed of kwaad vormen, zolang ze vrij zijn.

BEWIJS

Ik heb iemand vrij genoemd, die alleen door de ratio geleid wordt. Als iemand dus vrij geboren zou worden en vrij blijft, heeft hij alleen juiste ideeën. Hij heeft dan dus ook geen begrip van het kwade.

Daarom (want goed en kwaad zijn begrippen die bij elkaar horen), begrijpt hij ook het goede niet.

INLEIDING

Ik ga nu over op een ander onderdeel van de Ethica, dat gaat over de manier, of de weg naar de vrijheid.

In dit hoofdstuk zal ik het dus hebben over de macht van het verstand. Ik zal laten zien wat het verstand kan doen tegen de emoties en wat de vrijheid of geluk van het verstand is. Daaruit zal blijken dat wijze mensen veel meer kunnen dan onwetende mensen.

....

De Stoïcijnen dachten dat emoties helemaal van onze eigen wil afhangen en dat we er volledige controle over hebben. Maar ze waren gedwongen toe te geven, dat het een flinke oefening en inspanning vereist om emoties te bedwingen of te matigen. Ze moesten dit wel toegeven, niet op basis van hun uitgangspunten, maar door onontkoombare ervaringen.

STELLINGEN

3.

Een invloed die een sterke emotie is, houdt op een sterke emotie te zijn zodra we een helder en duidelijk begrip van die emotie hebben.

15. Iemand die zichzelf en zijn emoties helder en duidelijk begrijpt, houdt van God, en des te meer, als hij zichzelf en zijn emoties beter begrijpt.

16. De liefde voor God moet het verstand zo veel mogelijk bezighouden.

25. Het hoogste streven van het verstand en zijn beste daad is de dingen te begrijpen met de derde soort van kennis.

38. Hoe meer het verstand dingen door de tweede en derde soort kennis begrijpt, hoe minder het lijdt onder invloeden die slecht zijn en ook is het minder bang voor de dood.

42. Geluk is niet de beloning voor het 'goed doen', maar het goed doen zelf. We zijn niet blij met het goede, omdat we de emoties bedwingen, maar omgekeerd kunnen we de emoties bedwingen omdat we blij zijn over de goede daden.